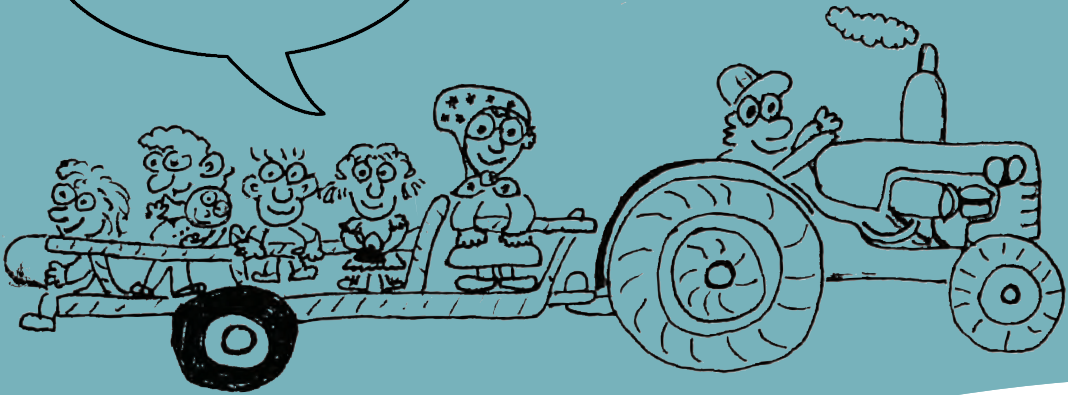

KAMPA-MALLIVIIHKO

Käytännön esimerkkejä kansalaisosallistumisesta ja yhteisöllisyydestä maaseudun hyvinvointipalveluissa

Minne tätä hyvinvointipalvelujen kärryä oikein viedään?

Tultiin porukalla siihen tulokseen, että paras tarttua itse ohjauspyörään.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
KOKKOLAN YLIOPISTOKESKUS
CHYDENIUS

KAMPA-hanke, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius, www.chydenius.fi/kampa

Esipuhe

Sosiaali- ja terveystalvelujen uudistamisessa maaseudun palvelut keskittyvät isompiin yksiköihin ja etäännyvät paikallistasolta. Vaarana on, että samalla myös kansalaiset tulevat syrjäytetyksi palveluun koskevasta päätöksenteosta ja osallistumisesta. Tässä vihkosessa esitellään joitakin ideoita monista uudenlaisista ja samanaikaisesti hyvin perinteisistä ja luonnollisista käytännöistä, joissa kansalaiset osallistuvat ja vaikuttavat maaseudun hyvinvointipalveluiden kehittämiseen ja tuottamiseen.

Esitellyt esimerkit on kerätty Kokkolan yliopistokeskus Chydeniuksen "Kansalaisosallistuminen ja yhteisöllisyys maaseudun hyvinvointipalveluissa" eli KAMPA -hankkeen aloitusvaiheessa. Hanketta rahoittavat Maa- ja metsätalousministeriö, Keski-Pohjanmaan liitto ja Kokkolan kaupunki. Hankkeen tavoitteena on kehittää kansalaislähtöisiä ja yhteisöllisiä käytäntöjä palvelujen tuottamisessa ja järjestämisessä. Tarkastelu keskittyy kunnan järjestämisvastuulla oleviin sosiaalipalveluihin, terveyden edistämiseen sekä niitä tukeviin palveluihin ja toimintaan. Hankkeessa mukana olevilla paikkakunnilla laaditaan yhdessä kansalaisten, järjestöjen ja sosiaali- ja terveysviranomaisten kanssa oma konkreettinen suunnitelma kehittämiskohteista. Tämän vihkosen tarkoituksena on olla paikallisyhteisöjen suunnittelun ja ideoinnin tukena, mutta sitä voidaan hyödyntää myös etsittäessä ideoita päivittäiseen hyvinvointipalveluiden kehittämiseen.

Useissa Euroopan maissa kehitetään nyt johdonmukaisesti kansalaisten osallistumiseen perustuvia toimintakäytäntöjä. Niiden tavoitteena on kansalaisten ja palvelujen käyttäjien nostaminen tasavertaisiksi kumppaneiksi asiantuntijoiden rinnalle. Kansalaisten ja asiakkaiden vahvempi osallistuminen palvelujen suunnitteluun ja toteutukseen nostaa palvelujen laatua laajentamalla näkökulmia ja tuomalla kokemustietoa ammatillisen tiedon rinnalle. Yhteinen tekeminen ja verkostoituminen palvelujen käyttämisen kautta edistävät myös sosiaalista hyvinvointia, yhteenkuuluvuutta ja keskinäistä huolenpitoa. Kun kansalaiset kokevat voivansa vaikuttaa omaan arkeeseen koskeviin palveluihin, heidän aktiivisuutensa ja vastuullisuutensa yhteisistä asioista kasvaa.

Kansalaisten osallistumista, vaikuttamista ja yhteisöllisyyttä hyvinvointipalveluissa voidaan kehittää monella eri tasolla (ks. taulukko). Se voi olla asiakas- ja kansalaisnäkökulman johdonmukaista vahvistamista kaikissa toimintatavoissa nykyisissä palvelurakenteissa. Tästä on esimerkkejä ensimmäisessä luvussa. Yksittäisiä palveluita voidaan tuottaa myös paikallisyhteisön voimin ns. yhteisötalouden, eli osuuskuntien, yhdistysten ja pienyritysten toimesta. Tällöin palveluista vastaava kunta tai -yhtymä sopii verorahoitteisten palvelujen tuottamisesta paikallistasolla. Tästä on esimerkkejä toisessa luvussa. Laajempaan rakenteelliseen muutokseen edetään kolmannen luvun esimerkkien mukaisesti, joissa paikallisyhteisö vastaa useista eri palveluista. Tällöin voidaan ylittää sektori- ja ammattirajoja sekä yhdistää eri sukupolvien palveluita ja erilaisia toimintoja paikallisesti. Neljännessä luvussa on esimerkkejä malleista, joissa myös palvelujen hallintorakenteita tuodaan lähemmäksi paikallisdemokratiaa.

Kansalaisosallistuminen ja yhteisöllisyys nykyisissä rakenteissa	Yksittäisten lähipalvelujen tuottaminen paikallisesti yhteisötaloudellisilla ratkaisuilla	Useiden palvelujen tuottaminen ja hallinnointi paikallisyhteisössä sektorirajat ylittäen	Hyvinvointipalvelut osana paikallisdemokraattisia rakenteita
Yhteinen toiminta-ajatus: palvelujen käyttäjädemokratia, asiakas- ja vertaisarviointi, läheisneuvonpito, vertaisryhmät, järjestöt ja yhteisöllinen toiminta, ennaltaehkäisevä yhteisöllisyys	Paikalliset osuuskunnat, yhdistykset ja yrittäjät palvelujen tuottajina, esim. kyläavustaja, päivähoido, kylätalot monipalvelukeskuksina	Paikallisten toimijoiden yhteistyö, kunnan ja yhdistysten yhteistyö palveluiden tuottamisessa, esim. Eskolan kylän toiminta-malli, kyläpalvelupäivät	Alueelliset toimielimet, aluelautakunta ja kunnan osabudjetti, kylä- ja kotiseutuneuvostot, kunnan ja kylien kiinteä sopimismenettely eri tehtävistä,

Sisällysluettelo

Esipuhe	1
Sisällysluettelo	3
1 Kansalaisosallistuminen ja yhteisöllisyys nykyisissä palvelurakenteissa.....	5
1.1 Yhteinen toiminta-ajatus: kansalaisten ääni mukaan	5
1.2 Palvelujen käyttäjädemokratia.....	5
1.3 Asiakas- ja vertaistieto palvelujen arvioinnissa.....	6
1.3.1 Asiakaslähtöinen arviointi - BIKVA-malli.....	6
1.3.2 Vertaismenetelmät kehittävän arvioinnin välineinä.....	6
1.4 Vertaisryhmät, järjestöt ja yhteisöllinen toiminta paikallisina keskinäisen tuen antajina.....	7
Kimppakyydit.....	8
1.5 Yhteisöllisyys ennaltaehkäisevänä toimintamallina eri ryhmillä	8
1.5.1 Sukupolvirajojen ylittäminen	8
1.5.2 Vanhusten yhteisölliset voimavarat	8
1.5.3 Nuorten yhteisölliset voimavarat	10
1.5.4 Aikuisten yhteisölliset voimavarat.....	11
1.5.5 Lapsiperheiden yhteisölliset voimavarat	11
1.5.6 Yhteisöllinen ja kansalaislähtöinen lähestymistapa lastensuojelussa.....	12
2 Yksittäisten lähipalvelujen tuottaminen paikallisesti yhteisötaloudellisilla ratkaisuilla	14
2.1 Osuuskunta Leppäkorven Leppäkerttu päivähoitopalveluiden tuottajana	14
2.2 Palvelukeskus Kummeli kuntalaisten olohuoneena.....	15
2.3 Marjusaaren maamiesseuran kyläavustaja.....	16
2.4 Sokojan kylätalo	16
2.5 Vanhusten perhehoito.....	17
3 Useiden eri palvelujen tuottaminen ja hallinnointi paikallisyhteisössä sektorirajat ylittäen	18
3.1 Eskolan kylän yhteistoiminta	18
3.2 Liikunta- ja kulttuuripalveluja kuntalaisille yhdistyksen ja kunnan yhteistyönä - Someron malli.....	20
3.3 Lusin kyläpalvelupäivä.....	21
3.4 Kylätoimintakeskus Kukko Oy	21
4 Hyvinvointipalvelut osana paikallisdemokraattisia rakenteita.....	22
4.2 Alueelliset toimielimet.....	23

4.3 Aluelautakunta ja kunnanosabudjetti - Yläkemijoen malli.....	25
4.4 Kunnan ja kylien kiinteä sopimusmenettely - kylä- ja kotiseutuneuvostot.....	26
5 KAMPA-tavoitteita tukevia ajattelumalleja	27
5.1 Green Care	27
5.2 Maaseudun logistiikan kehittäminen.....	27
5.3. Kyläkoulut ja -talot monipalvelukeskuksina	28
5.4 Lähipalvelut maaseudulla	28

Otamme mielellämme vastaan kommentteja sekä lisää ideoita!

Aila-Leena Matthies, Mari Kattilakoski ja Niina Rantamäki KAMPA-hankkeesta
(sähköposti muotoa etunimi.sukunimi@chydenius.fi)

1 Kansalaisosallistuminen ja yhteisöllisyys nykyisissä palvelurakenteissa

Tässä esitetään joitakin jo toteutettuja ja toimiviksi koettuja ideoita, joita voidaan soveltaa koko palvelurakenteen kehittämisessä tai valikoiden kehitettäessä yksittäisiä ideoita.

1.1 Yhteinen toiminta-ajatus: kansalaisten ääni mukaan

Palvelujen kattavaksi toiminta-ajatuksiksi otetaan kansalaisosallistumisen lisääminen ja yhteisöllisyys. Tämän toteutumisesta tehdään laatukriteeri kaikkeen toimintaan kaikissa vaiheissa. Palveluiden järjestäjille ja tuottajille sekä niitä käyttäville kuntalaisille järjestetään konkretisoivia koulutustilaisuuksia, tiedotusta, säännöllisiä vuorovaikutuksellisia neuvotteluja ja kansalaisfoorumeita. Kehittämistyön etenemistä arvioidaan jatkuvasti keskinäisellä palautejärjestelmällä mm. verkkosivuja hyödyntäen.

1.2 Palvelujen käyttäjädemokratia

Tavoitteena on, että kaikkiin palveluihin perustetaan palvelukäyttäjistä koostuva neuvosto tai asiakasryhmä neuvoa-antavaksi ja palvelun toimintaa arvioivaksi elimeksi, joka tukee henkilökunnan työtä tuomalla siihen palvelukäyttäjien näkökulmaa sekä varmistaa palvelujen laatua. Vanhusneuvosto, vammaisneuvosto, nuorisoparlamentti, oppilaskunnat, vanhempainneuvostot, asukasneuvosto, maahanmuuttajaneuvosto ja erilaiset toimikunnat ja raadit ovat tästä jo tunnettuja esimerkkejä. Erityisesti on tarkoitus, että tätä kautta saadaan sellaisten ryhmien ääni kuuluviin, joiden vaikutusmahdollisuudet eivät muuten toteudu. Näiden tehtävät määritellään toiminnan aikana tarkemmin, mutta kyse ei siis ole "hupitoimikunnista", vaan vastuun jakamisesta ja vaikuttamisesta. Käytännössä kaikki kyseisen asiakasryhmän palveluja koskevat asiat - palvelujen tarpeen arviointi, suunnitelmat, kehittämiset ja toteuttamiset sekä palvelujen toiminnan arviointi - toteutetaan yhdessä tämän käyttäjäneuvoston kanssa.

1.3 Asiakas- ja vertaistieto palvelujen arvioinnissa

1.3.1 Asiakaslähtöinen arviointi - BIKVA-malli

BIKVA-malli ottaa asiakkaat mukaan arviointiin. Samalla se luo yhteyden asiakkaiden ongelmien ymmärtämisen ja palvelun välille. Mallin lähtökohtana ovat asiakkaiden näkemykset palvelujen laadusta ja vaikuttavuudesta. Asiakkaat määrittävät arviointikysymykset omien kriteeriensä mukaan. BIKVAn mukainen arviointiprosessi on oppimislähtöinen tapa kehittää palvelujen työntekijöiden työskentelytapoja, mutta se koskee myös johtajien ja poliitikkojen ratkaisuja. Mallin toteuttaja (arvioija) voi edistää kehittämisprosessia antamalla saatujen tulosten puhua puolestaan. Hän voi vaikuttaa kehitykseen myös antamalla suosituksia arviointiprosessissa saatujen tietojen perusteella. Mallissa asiakkaat ovat oppimisen käynnistäjiä. Oppiminen alkaa avoimella ryhmähaastattelulla. Siinä asiakkaat voivat arvioida omasta näkökulmastaan sosiaalipalveluja. Sen jälkeen kuvaukset esitellään muille sidosryhmille. Mallin avulla saavutetaan parempi yhteisymmärrys sen välillä, miten asiakkaat kokevat ongelmansa ja miten asiakastyötä tehdään organisaation eri tasoilla. Mallin toiminta edellyttää, että organisaatio on avoin asiakkaiden mielipiteille.

Lisätietoja: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/hyakaytanto/prosessi/mitenarvioin/bikva/>

1.3.2 Vertaismenetelmät kehittävän arvioinnin välineinä

Laadukkaiden hyvinvointipalvelujen tuottamisessa ja uudistamisessa korostuu yhä enemmän eri osapuolten ääni ja yhteinen kokemuksellinen tieto. Vertaistyöskentelyssä keskustelukumppanina ovat yksilöt tai ryhmä, jotka ovat keskenään vertaisessa asemassa jonkin tekijän - esimerkiksi koulutuksen, organisaatioaseman, kokemuksen, elämäntilanteen - perusteella. Työskentely voi tapahtua ryhmän tai ryhmäorganisaation sisällä tai ryhmien välillä. Se voi olla sisäistä tai ulkoista, kahdenkeskistä tai usean organisaation verkostomaista yhteistyötä. Vertaisuus voi olla ammatillista tai ei-ammatillista.

Esimerkki vertaismenetelmän käytöstä kehittävän arvioinnin välineenä on vanhusten palvelutalon henkilökunnan ja asukkaiden yhdessä toteuttama vertaiskäynti toisessa yksikössä. Ennen vertaiskäynnin toteutusta sovitaan yhdessä arviointi- ja kehittämiskohteesta. Arviointikumppaniksi haetaan samanlaisten asioiden kehittämisestä kiinnostunut yksikkö, joka on yleensä oman organisaation ulkopuolelta. Kehittävä vertaiskäynti toteutetaan suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti, ja sitä edeltää aina itsearviointi. Arvioinnissa käytettävät kriteerit voidaan luoda itse omia tarpeita varten, tai ne voivat olla muiden kehittämiä valmiita malleja. Vertaiskäynnillä tietoa hankitaan keskustellen, havainnoiden ja käyttäen apuna esimerkiksi ennalta sovittuja kysymyksiä. Käynnin aikana peilataan omaa ja kumppanien toimintaa ja pyritään löytämään sekä vahvuudet että kehittämiskohteet. Lopuksi osapuolet antavat toisilleen palautetta. Käynnin jälkeen arvioidaan oman toiminnan kehittämistarpeet ja päätetään toiminnan parantamisesta.

Lisätietoja: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/hyvakaytanto/prosessi/vertaisarviointi/>

1.4 Vertaisryhmät, järjestöt ja yhteisöllinen toiminta paikallisina keskinäisen tuen antajina

Palveluissa pyritään hyödyntämään kansalaisten keskinäisen tukemisen ja kokemukseen perustuvan vertaistuen voimavaroja kaikkien palvelukäyttäjryhmien kohdalla. Kehittämisessä annetaan kaikki mahdollinen tuki ryhmien organisoitumiselle ja tukeudutaan jo oleviin asiakas- ja potilasjärjestöihin, epävirallisiin verkostoihin ja erilaisen elämäntilanteiden ja tapahtumien ympärille muodostuvaan vuorovaikutukseen mm. internetissä. Ammatillisessa auttamistyössä lisätään ryhmätyön ja yhteisötyön menetelmien käyttöä johdonmukaisesti yksilötyön tukena. Kansalaisten itseorganisoitumista tuetaan, esimerkkinä Jyväskylässä toimivan Kumppanuustalon (www.kumppanuustalo.fi) ja Kokkolassa toimivan KANTO-keskuksen (www.kantokeskus.net) kaltaisten tukijärjestelmien ylläpito eri ryhmille.

Kimppakyydit

Maaseutualueilla on monin paikoin kehitetty joustavia malleja täydentämään vähäistä tai kokonaan puuttuvaa julkista liikennettä. Erilaiset kutsutaksijärjestelmät ja kimppakyydit tarjoavat joustavaa kyytipalvelua. Esimerkiksi Ilomantsissa ja Lieksassa Pohjois-Karjalassa on toiminut jo useita vuosia kimppakyytipalvelu helpottamaan syrjäkylillä asuvien liikkumista.

Lisätietoja: <http://www.lieksa.fi>

1.5 Yhteisöllisyys ennaltaehkäisevänä toimintamallina eri ryhmillä

1.5.1 Sukupolvirajojen ylittäminen

Yhteisöllisyyden perusideana ovat sukupolvien rajat ylittävät palvelut, esimerkkinä entisen Lapin kunnassa toiminut yhdistetty lasten päiväkotijärjestelmä ja vanhusten palveluasunto. Erilaisilla tapahtumilla voidaan myös sukupolvia tuoda mahdollisimman luonnollisesti lähelle toisiaan. Myös vanhusten päiväkeskus ja koululaisten iltapäivähoito voivat toimia yhteisissä tiloissa ja toiminnallisesti yhdessä.

Tämän lisäksi kehittämistyössä voidaan käydä läpi jokaisen ikäryhmän kohdalla, miten yhteisöllisiä voimavaroja voidaan tukea ja ennaltaehkäistä kalliiden palveluiden käyttöä.

Lisätietoja:

http://www.maaseutupolitiikka.fi/files/1116/Yhteistyö_Ursula_ja_paivakoti.ppt

1.5.2 Vanhusten yhteisölliset voimavarat

Vanhusten päiväkeskukset

Ikäihmisten päiväkeskukset toimivat vanhusten kotihoidon ja muun avohuollon toiminnan rinnalla. Ne tukevat sekä vanhusten asumista omassa kodissaan mahdollisimman pitkään että omaishoitajien tekemää työtä. Päivä-

keskusten toiminta voi sisältää hoivapalveluita kuten aterioita, kylvetystä, saunomista, lääkehuollon tukea ja kuntoutusta. Päiväkeskuksen palvelut voivat sisältää myös kuljetusta kotoa ja pyykkipalveluja. Lisäksi asiakkaille voidaan tarjota mahdollisuutta ostaa esimerkiksi kampaajan, hierojan sekä jalkahoitajan palveluja päiväkeskuksessa. Pääpaino on kuitenkin sosiaalisessa yhdessäolossa, virikkeellisessä toiminnassa ja sosiokulttuurisessa ohjelmassa (esim. musiikki, kirjallisuus, retket ja keskustelupiirit). Päiväkeskuksen käyttäjät voivat myös itse tuottaa ja ehdottaa ohjelmaa. Myös eri järjestöt, seurakunnat ja vapaaehtoiset kansalaiset voivat tarjota sitä.

Vanhusten päiväkeskustoimintaa voidaan järjestää myös sukupolvien rajoja ylittävästi liittämällä sitä tilojen ja toiminnan puolesta esimerkiksi perhekahvilatoimintaan tai koululaisten iltapäivähoitoon. Tärkeää on, että päiväkeskukset sijaitsevat lähellä vanhusten koteja mutkattomina lähipalveluina, ja että henkilökunta on mahdollisimman pysyvää. Päiväkeskukset voivat olla myös vanhusten laitoshoidon yhteydessä niin, että myös laitoksen asukkaat voivat tavata siinä kyläläisiä. Tuttuudella on suuri merkitys sille, miten paljon vanhuksen hyvinvointi päiväkeskuksesta hyötyy.

Vanhusten päiväkeskustoiminnalla on useita etuja. Vanhukset voivat kokea olevansa arvokas osa paikallisyhteisöä, yksinäisyys hälvenee, sosiaaliset ja kulttuuriset virikkeet luovat turvallisuutta ja pitävät yllä henkistä hyvinvointia. Kotihoidon tukipalveluja voidaan tarjota sen kautta joustavasti. Yhteistyö vapaaehtoisjärjestöjen, oppilaitosten ja seurakuntien kanssa tuo myös konkreettisia lisäresursseja. Keskeisin taloudellinen merkitys on kalliin laitoshoidon tarpeen ennaltaehkäisy.

Vanhusten yhteisöasuminen: Lieksan yhteisöasumismalli

Lieksassa on saatu hyviä kokemuksia vanhusten yhteisöllisestä pienkoti- ja ryhmäasumisesta kaupungin vuokra-asunnoissa. Ryhmäkodin tavoitteena on turvallinen ja yhteisöllinen asuminen kodinomaisesti. Ryhmäkoti on enintään kuuden päivittäistä apua tarvitsevan iäkkään ihmisen yhteisasunto, jossa jokaisella on yhteisten oleskelutilojen lisäksi oma huone. Ryhmäkohteissa on nimetyt vastuuhenkilöt (kodinhoitaja, lähihoitaja), jotka vierailvat asunnoissa päivittäin tarjoamassa vanhuksille tuki- ja hoivapalveluja.

Palvelut rakentuvat yksilöllisesti vanhuksen tarpeiden mukaan, ja vanhus maksaa henkilökohtaisesti räätälöidyistä palveluista kuten yksityiskodisakin kotipalvelumaksun mukaisesti. Ryhmäasuminen toimii kotihoidon ja laitoshoidon rajapinnalla ja on tarkoitettu vanhuksille, jotka eivät kykene asumaan yksin. Ryhmäkodeissa hyödynnetään teknologiaa kuten valojärjestelmiä, hellavahteja, turvpuhelimia ja ovien koodilukitusta.

Lisätietoja: <http://www.lieksa.fi>

1.5.3 Nuorten yhteisölliset voimavarat

- nuorten kokoontumistilat, verstaat ja bänditilat jokaisen halukkaan nuoren saataville, myös viikonloppuisin
- nuorten omaehtoisten harrastusten ja toimintamahdollisuuksien tukeminen järjestelmällisesti
- koulujen oppilasneuvostojen ja tukioppilastoiminnan elvyttäminen ja uudistaminen
- nuorten itsensä ja/tai vanhempien vastuuttaminen toimintamahdollisuuksien ylläpitämisessä

Nuorten vaikuttaja ryhmät

Ympäri maata toimii erilaisia nuorten toimintaryhmiä, jotka kulkevat hieman eri nimillä. Ne voivat olla nuorisovaltuustoja, nuorisofoorumeja, Nuorten ääni -toimintaa tai muunkin nimisiä ryhmiä. Kaikkien ryhmien toiminnan yhteisenä tavoitteena on tuoda kunnissa esiin nuorten ääni.

Lisätietoja:

http://www.valtikka.fi/valta_ja_vaikuttaminen/paikallistaso/nuorten_vaikuttajaryhmat

1.5.4 Aikuisten yhteisölliset voimavarat

- Kulttuuri, taide ja liikunta terveyden edistäjänä ja sosiaalisen pääoman vahvistajana sekä kansalaistoiminta näiden järjestämiseksi paikallisesti
- Avoimet kohtaamispaikat, kuten matalan kynnyksen asukastilat, kylätalot ja kahvilat sekä tapahtumat, joihin myös perheettömien on helppo tulla. Linkkejä erilaisten avointen kohtaamispaikkojen, asukastilojen ja kylätalojen verkkosivuille löytyy näillä hakusanoilla useita
- Kyläily- ja talkooperinteen uudenlaiset versiot
- Lenkkeilyryhmät
- Kimppakyydit etäisempiin vapaa-ajan palveluihin
- Kansalaisopiston toimintamahdollisuudet kylillä
- Aikuissosiaalityön ja kuntouttavan työtoiminnan parissa kehitetyt toimintamallit, kuten yhteisruokailut, yhteiset työurakat elinympäristön kunnostamiseksi, matalan kynnyksen kohtaamispaikat ja työosuuskunnat, ks. Esim. <http://www.kpnet.com/kannustava/index.html>
- Järjestelmällinen ryhmätoiminta päihde- ja mielenterveyskuntouksessa sekä toiminnalliset hoitovaihtoehdot

1.5.5 Lapsiperheiden yhteisölliset voimavarat

- Perheiden keskinäiset kotiapuringit ja muut kotipalvelun yhteiset järjestelyt
- Perhekerhot, perhekahvilat, äiti-lapsikahvilat, avoimet päiväkodit
- Isille ja lapsille suunnatut erityiset toiminnalliset vapaa-ajan tarjonnat
- Perheiden viikonlopputapahtumat ja retket, myös paikallisperinteen elvyttäjänä
- Kimppakyyditysten logistiikan tukeminen lasten kuljetuksissa harastuksiin maaseudulla
- Vauvaperheiden ryhmät, tapahtumat neuvoloiden ja perhekeskusten kautta
- Lapsiperheiden kirpputoripäivät ("romunvaihtopäivät")

Koko kylä kasvattaa - Laukaan malli

Yhdessä elämään - yhteistyössä on kyse Laukaassa 1995 kehitetystä yhteisöllisestä toimintamallista, josta on myöhemmin luotu eri versioita eri paikkakunnilla. Laukaassa elettiin tilanteessa, jossa joidenkin vanhempien mielestä oli parempi ostaa itse lapsille alkoholia, koska silloin ainakin tiesi, mitä lapset joivat. Kauppiaat eivät uskaltaneet valittaa nuorten näpistelystä siinä pelossa, että vanhemmat vaihtaisivat kauppaa. Koulukiusaaminen oli yleistä ja nuoret tekivät ilkivaltaa. Laukaan mallin käynnistäjä Anne Eskelinen on itsekin lapsiperheen äiti, jonka aloitteesta syntyi Yhdessä elämään -liike.

Laukaassa tukitoimet kohdistettiin - ei suoraan huonosti käyttäytyviin lapsiin ja nuoriin - vaan lasten vanhempiin, koska ongelmien nähtiin olevan ensisijaisesti kasvatuksellisia. Mallin läpäisevänä ajatuksena on, että kasvatustuu kuuluu kodeille, mutta kasvattamiseen tarvitaan koko kylä. Kaikilla vanhemmilla on kasvatustehtävässään vaikeita asioita, joiden ratkomiinseen tarvitaan tukea toisilta vanhemmilta. Laukaan mallin pääteemat ovat arkisin yksinkertaisia: hyvät käytöstavat, asiallinen kielenkäyttö, koulukiusaamisen estäminen, näpistelyn minimointi, ilkivallan vähentäminen sekä ympäristönsuojelu. Kylällä sovitaan yhteisesti, että rikkeisiin puututaan välittömästi ja rohkeasti, asiat sovitaan ja ratkotaan, sen jälkeen ne unohdetaan.

Lisätietoja: <http://www.yhdessaelamaan.fi/index.php3>

1.5.6 Yhteisöllinen ja kansalaislähtöinen lähestymistapa lastensuojelussa

- **"Varamummo" tai "varavaari"** -järjestelmät joidenkin lastensuojelujärjestöjen mallia mukaillen, esim.
http://www.talkoorengas.fi/index.php?sivu=Varamummo_ja_pappatointa
- **Tukiperhetoiminta:** vapaaehtoisia tukiperheitä koulutetaan toimimaan tuen tarpeessa olevien perheiden ja lasten tukena lastensuojeluviranomaisten välittämänä. Käytännössä tämä voi merkitä esimer-

kiksi tuettavan perheen lapsen tai lasten ottamista viikonloppuvierailulle kerran kuukaudessa, jotta lapsen vanhemmat saavat hengähdystauon tai aikaa hoitaa omia asioitaan. Tarkemmin: www.pela.fi

- **Läheisneuvonpito ja sukulaissijoitukset:** Kun lapselle on etsittävä sijoituspaikka lastensuojelutoimenpiteenä tai huostaanoton yhteydessä, kutsutaan koolle lapsen itsensä ja vanhempien ehdotusten perusteella heille tärkeiden sukulaisten ja ystävien läheisneuvonpito. Ulkopuolisen verkostoasiantuntijan johdolla läheisneuvonpito etsii ratkaisua ja päättyy esittämään lastensuojeluviranomaisille ratkaisua lapsen sijoittamiseksi, ensisijaisesti läheisneuvonpidossa mukana olleiden perheiden keskuudesta. Koko läheisverkosto sitoutuu tukemaan sijoitusprosessia sekä lasten että biologisten vanhempien tilanteen paranemiseksi periaatteessa aina sijoituksen päättymiseen tai lapsen aikuistumiseen saakka.
- Tarkemmin: <http://info.stakes.fi/laheisneuvonpito/FI/index.htm>

2 Yksittäisten lähipalvelujen tuottaminen paikallisesti yhteisö-taloudellisilla ratkaisuilla

Yhteisötalouden tai yhteiskunnallisen yrittäjyyden käsitettä käytetään eurooppalaisissa yhteyksissä määrittelemään taloudellista toimintaa, jota ei ensi kädessä harjoiteta voiton saamiseksi, vaan pikemminkin kannustimi-na ovat yhteisöllisyys, demokraattisuus ja solidaarisuus. Yleisesti yhteisö-talouteen kuuluviksi organisaatioiksi katsotaan osuuskunnat, yhdistykset, säätiöt ja keskinäiset yhtiöt. Nykypäivänä katseet käännetään usein yhteisö-talouden suuntaa silloin, kun väestöpohja (haja-asutusalueet tai mar-ginalisoituneet palvelujen kohderyhmät) ei riitä turvamaan markkinatalou-dellisia ratkaisuja perinteisessä mielessä.

Lisätietoja:

Kylätalous. Yhteisötalouden käsikirja 2004, saatavilla

<http://www.maaseutuplus.fi/files/download/Kylatalousopas.pdf>, katso myös Yhteiskunnalliset yritykset Isossa-Britanniassa, (Kunta 16/2009)

http://www.tem.fi/files/25303/Yhteiskunnalliset_yritykset_Isossa-Britanniassa.pdf

2.1 Osuuskunta Leppäkorven Leppäkerttu päivähoitopalveluiden tuotta-jana

Päivähoitopaikkojen tarjoaminen omassa kylässä, koulun säilyttäminen, työpaikkojen luominen ja kyläkaupan tukeminen - nämä neljä tavoitetta saivat kyläläiset perustamaan osuuskuntamuotoisen Leppäkerttu-päiväkodin Leppäkorven kylään Nummi-Pusulaan vuonna 1998. Kylässä oli aikaisemmin työskennellyt perhepäivähoitaja. Hänen muutettua pois ei kunta palkannut tilalle uutta, vaan vanhemmille tarjottiin päivähoitoa toi-saalla kunnassa - kyläläisten työpaikkoihin nähden väärässä suunnassa. Sa-man aikaisesti ilmeni, että koulun tulevaisuus oli epävarma. Tämä sai leppä-korpelaiset vanhemmat miettimään sitä, kuinka päivähoito voitaisiin rat-kaista toisin ja samalla löytää tapa turvata koulun toiminta myös jatkossa. Nyt ala-asteen 1- ja 2 -luokkalaiset jakavat Leppäkorven idyllisen koulura-

kennuksen yhdessä Leppäkerttu -päiväkodin kanssa. Päiväkoti Leppäkerttua ylläpitää osuuskunta, jossa on kolme työntekijää ja 12 päivähoitopaikkaa. Kunta ostaa myös esikoulupalveluja osuuskunnalta.

Lisätietoja: <http://www.nummi-pusula.fi/leppakorpi/leppakerttu.htm>

2.2 Palvelukeskus Kummeli kuntalaisten olohuoneena

Vuonna 1992 perustettu palvelukeskus Kummeli Velkualla (nykyisin osa Naantalin kaupunkia) on onnistunut ratkaisu pienessä, noin 250 asukkaan saaristolaistajamassa. Aluksi vanhusten palveluasumista, terveystakeskuspalveluja sekä kirjaston ja päiväkodin tarjonnut toimipiste on vuosien saatossa laajentunut monipalvelupisteeksi, josta löytyy saman katon alta keskeisimmät kuntalaisten palvelut. Tarjolla on niin asiamiesposti, yhteispalvelupiste, matkailuinfo, käsikauppa-apteekki, kirjasto, nuoriso- ja kulttuuritoimintaa, kotipalvelua kuin pyykki- ja ateriapalveluja sekä saaristokonttori moderneine tietoliikenneyhteyksineen. Pääperiaate toiminnassa on, että kuka tahansa voi poiketa käymään, juoda kupillisen kahvia tai käyttää vaikkapa saaristokonttorin palveluja. Vakituisten ja kesävieraiden välillä ei tehdä eroa.

Idea radikaalista tavasta tuottaa kunnallisia palveluja syntyi pohdittaessa keinoja vähentää pienen, hieman syrjäisen ja pitkistä etäisyyksistä kärsivän kunnan suuria sosiaali- ja terveystakeskustannuksia. Palvelukeskuksen toiminnasta vastaa yksityinen Velkuan Kummeli ry, joka myy palveluja Naantalin kaupungille. Yhdistyksen jäseniä ovat kunta sekä joukko yksityisiä ihmisiä. Kunnan vierasvenesataman tuntumaan rakennettua kiinteistöä hallinnoi sitä varten perustettu Velkuan Palvelukiinteistöt Oy. Yhdistyksenä toimiminen mahdollisti RAY:n tuen palvelutilojen rakentamiseen, asuntojen rakentamiseen saatiin puolestaan valtion asuntolainaa. Perustamisvaiheessa tarpeellisia tietoja ja neuvoja saatiin lääninhallituksen sivistysosastolta.

Lisätietoja: <http://www.velkua.fi/kummeli/>

2.3 Marjusaaren maamiesseuran kyläavustaja

Marjusaaren kylä Halsualla Keski-Pohjanmaalla muodostuu noin 30 taloudesta. Vuodesta 1999 lähtien paikallinen maamiesseura on palkannut kylälle kyläavustajan. Periaatteena on ollut työllistää työtä vailla olevia kylän asukkaita. Alkuvaiheessa palkkakustannuksista saatiin yhdistelmä- ja työllistämistukea. Tukikausien päätyttyä kunta päätti jatkaa toiminnan tukemista ostamalla kyläavustajalta kotipalvelua sotainvalideille ja tukemalla omaishoitoa. Näin toimien asiakasmaksut on kyetty pitämään alhaisina. Maamiesseuran tavoitteena ei ole kerätä varoja tällä toiminnalla, vaan avustaa perheitä jokapäiväisissä askareissa. Kyläavustajan työtehtäviksi on rajattu normaali kotitaloudessa tehtävä työ, ei kuitenkaan varsinaiseen elinkeinonharjoittamiseen liittyvä työ. Avustajille ei ole määritelty tarkkoja työaikoja, vaan he sopivat ajat itsenäisesti asiakasperheiden kanssa. Vuonna 2002 kyläavustajatoiminta laajentui koko Halsuan kunnan alueelle. Asiakasmaksut on määritelty kahteen osaan siten että eläkeläisiltä ja lapsiperheiltä peritään alhaisempaa maksua kuin muilta. Asiakasperheitä on noin 30 taloutta, suurin osa heistä eläkeläisiä, mutta joukossa on myös joitakin lapsiperheitä. Kyläavustajatoiminnan avulla monet vanhukset ovat kyenneet asumaan kotonaan pitempään.

2.4 Sokojan kylätalo

Sokojan kylätalo on rakennettu v. 1994 ja se sijaitsee 12 km:n päässä Kokkolan keskustasta. Kylässä on n. 900 asukasta, pääosin ruotsinkielisiä. Sokojan kylätalo toimii kaikenikäisten palvelukeskuksena. Se sisältää 32-paikkaisen päiväkodin, urheilu- ja kuntosalin sosiaalituloineen, suurkeittiön, ruokailu- ja juhlatilat, kerhotiloja sekä hoituhuoneen sairaanhoitajan, kampaajan, kosmetologin ja hierojan vastaanottoja varten. Myös Sokojan ala-asteen ruokailu tapahtuu kylätalolla ja kylän vanhuksille on tarjolla ruokapalvelu, jossa lounas kuljetetaan asiakkaille kotiin. Vanhemmalle väel- le on myös tarjolla kodinhoitajan palveluja. Toiminnasta vastaa Sokojan päiväkoti- ja kylätaloyhdistys ry. Kylätalo tarjoaa myös mahdollisuuksia

monipuolisten harrastusryhmien toimintaan sekä erilaisten tapahtumien ja tilaisuuksien järjestämiseen.

Lisätietoa: http://www.kpnet.com/saka_byagard/;
<http://personal.inet.fi/koti/sirkkala/Sokoja.html#yhdistys>

2.5 Vanhusten perhehoito

Vanhusten perhehoito on yleistymässä nopeasti Suomessa. Perhehoidossa vanhuksset asuvat hoitajan kodissa ympäri vuorokauden omissa huoneistoissaan tai ovat hoidossa vain osan päivää. Perhekodin arki koostuu normaaleista arjen askareista, joihin vanhuksset osallistuvat voimiensa mukaan: ruuanlaittoa, hiusten laittoa, siivousta, käsitöitä, pyykin viikkausta, seurustelua jne. Päivittäisiin rutiineihin kuuluu myös yhdessä ulkoilu: milloin käydään yhdessä hautausmaalla viemässä kukkia omaisten haudalle, milloin harrastetaan sauvakävelyä tai pihahommia puiden pinoamisesta perunanostoon. Perhehoidossa on yksinkertaistetusti kysymys normaalista kotielämästä yhdessä perhehoitoon tulleiden asukkaiden kanssa.

Periaatteena perhehoidossa on, että siellä asuvat vanhuksset ovat omatoimisia ja pystyvät pääosin huolehtimaan itsestään. Asiakaskunta koostuu vanhuksista, jotka ovat liian hyväkuntoisia laitoshoitoon, mutta liian huonokuntoisia asumaan yksin. Perhehoito on yhdistelmä kutsumustyötä ja ammatillista toimintaa. Perhehoitaja saa kunnalta asukkaasta kuukausikorvauksen, samoin aterian- ja kulukorvauksen. Perhehoitajan työtä ei kuitenkaan voi tehdä normaalia työaika silmällä pitäen ja tuntipalkkoja laskien - kyse on myös elämäntavasta.

Lisätietoa: <http://www.perhehoitoliitto.fi/index.htm>

3 Useiden eri palvelujen tuottaminen ja hallinnointi paikallisyhteisössä sektorirajat ylittäen

3.1 Eskolan kylän yhteistoiminta

Kannuksessa sijaitsevan Eskolan kylän noin 500 asukkaan omatoimisuus ja keskinäinen huolenpito on valtakunnallisestikin hyvä esimerkki. Kylän palveluista mainittakoon kaksi kauppaa, baari, asiamiesposti, parturi + "tukkataksi", taksi, päiväkotit ja kirjasto. Kylällä toimii myös kaksiopettajainen 30 oppilaan Hanhinevan alakoulu. Eskolan kylän kehittämisen selkärankana on kyläsuunnitelma. Ensimmäinen kyläsuunnitelma laadittiin vuonna 1991 yhteistyössä Helsingin teknisen korkeakoulun opiskelijoiden toimesta, parhaillaan on menossa kolmas kyläsuunnitelma. Kyläyhdistys arvioi säännöllisesti kyläsuunnitelman toteutumista.

Koulun ohella kylätoiminnan sydämenä on kylätalo. Kylätalon omistaa Kannuksen kaupungin ja Vanhustenkotiyhdistyksen muodostama Kylätalo Oy. Kylätalolla järjestetään erilaisia kokoontumisia, harrastetoimintaa (mm. kansalaisopiston piirit) sekä kyläläisten yhteisiä ja yksityisiä tapahtumia. Kunnan kotipalvelu pitää kylätaloa tukikohtanaan, ja arkipäivisin siellä toteutetaan kunnan järjestämä ateriapalvelu. Kylätalon yhteydessä sijaitsee myös vuokra-rivitaloasuntoja, joiden asukkaat voivat käyttää kylätalolla sijaitsevaa saunaa ja pyykkitupaa. Asunnoista kaksi on myöhemmin vuokrattu kunnan ylläpitämän 13-paikkaisen päiväkodin käyttöön.

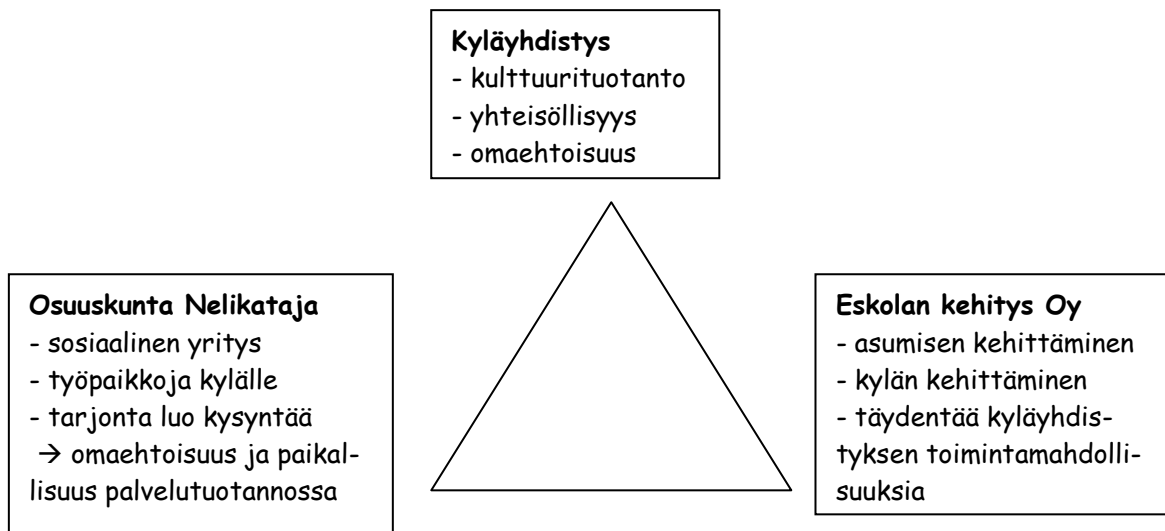
Eskolan kyläyhdistys ry on perustettu vuonna 1997 ja sen jäseninä ovat noin puolet kylän asukkaista. Kyläyhdistyksen toiminnan taloudellisen pohjan luo pitkälti kyläläisten omin voimin toteuttama teatteri- ja kulttuurituotanto. Siitä saamansa varat kyläyhdistys käyttää kyläläisten hyvinvointia edistäviin tarkoituksiin. Periaatteena on ollut, että kaikki muu kuin kesäteatteritoiminta tehdään palkkatyönä. Vuonna 2000 kyläyhdistys aloitti koululaisten iltapäiväkerhotoiminnan, johon se sai rahoitusta lisäksi lääniltä sekä asiakasmaksuista. Nykyisin kunta rahoittaa toimintaa 1-2 -luokkalaisten osalta (Laki iltapäiväkerhotoiminnan järjestämisestä). Kunnan joutuessa taloudellisista syistä supistamaan kyläkirjaston aukioloaiko-

ja päätti kyläyhdistys maksaa osan kirjastotyöntekijän palkasta, jotta au-kioloaika voitiin pidentää. Kyläyhdistys myös työllistää nuoria kesätyöhön, esimerkiksi kylätalon kunnostustöihin ja jäätelökioskin myyjiksi. Palkan se maksaa yhdessä kunnan kanssa.

Osuuskunta Nelikataja on aatteelliselta pohjalta toimiva kahdeksan jäsenen muodostama osuuskunta, joka toimii sosiaalisen yrityksen periaatteella. Nelikatajan ja kyläyhdistyksen välillä on selkeä työnjako: Nelikataja harjoittaa taloudellista toimintaa ja palvelutoimintaa, kyläyhdistys kulttuuri-toimintaa. Osuuskunta myy palvelujaan ja tuotteitaan - kuten kotitalous- ja remonttipalvelut, siivouspalvelut, pihakalusteet, kiinteistöjen purkutytöt - yksityisille ihmisille, kunnalle sekä yrityksille. Lisäksi se tekee pysyväisluonteista alihankintatyötä paikkakunnan puu- ja rakennusalan yrityksille. Vuosien aikana osuuskunnan toiminta on laajentunut myös muille kylille ja naapurikuntiin. Osuuskunta saa työvoimahallinnon tuen pitkäaikaistyöttömien ja vajaatyökykyisten työllistämiseen. Nelikatajan toiminnan kantava voima on se, että se muodostaa työntekijöidensä työyhteisön, johon nämä voivat palata, vaikka olisivatkin välillä työllistettyinä eri yrityksiin. Osuuskunnan kirjanpidosta ja palkanlaskennasta vastaa tilitoimisto, laskutus, palkanmaksu jne. tehdään talkootyönä.

Eskolan kehitys Oy on äskettäin perustettu kehitysyhtiö, jonka tavoitteena on kylän asumisen kehittäminen ja kylän asuntotuotannon kehittäminen. Yhtiön osakkeista enemmistö on kyläyhdistyksellä, kyläläiset omistavat 120 osaketta. Parhailaan Eskolan kehitys oy on käynnistämässä rivitalon rakentamista kylälle.

Kokonaisuutena Eskolan kylän toimivuus perustuu erilaisten organisaatioiden ja toimijoiden - kyläyhdistyksen, kyläosuuskunnan ja kylän kehitysyhtiön - joustavaan yhteistoimintaan (kuvio 1.). Erilaiset organisoitumismuodot mahdollistavat erityyppistä toimintaa ja myös erilaisten rahoituskanavien hyödyntämisen. Aktiivisen kylätoiminnan näkökulmasta erityisen tärkeä on myös kyläkoulun ja kylätalon olemassaolo. Silti kaikkein keskeisintä kylän elinvoimaisuuden ja asumisviihtyvyyden kannalta on talkootyön ja kansalaisosallistumisen merkitys.

Kuvio 1. Eskolan "kyläorganisaatioiden" välinen työnjako

3.2 Liikunta- ja kulttuuripalveluja kuntalaisille yhdistyksen ja kunnan yhteistyönä - Someron malli

Someron Liikunta ry on vuonna 1995 toimintansa aloittanut yhdistys, joka yhteistyössä kaupungin kanssa vastaa liikuntatoimen johtamisesta ja kehittamisestä. Yhdistyksen perustehtävänä on perustamisestaan alkaen ollut Someron kaupungin omistamien liikuntapaikkojen hoito. Monitoimitalon, uimahallin ja urheilukenttien lisäksi yhdistys huolehtii latuverkoston, kunto- ja ulkoilureittien sekä uimarantojen hoidosta. Tämän lisäksi Liikunta ry tuottaa toimialueensa väestölle lähi- ja terveysliikuntapalveluja, kuten kuntoliikuntatapahtumia ja ohjattua ryhmäliikuntapalvelua. Liikunta ry:n jäseninä on yhdeksän somerolaista urheiluseuraa sekä Someron kaupunki, ja sen toimintaa johtaa yhdeksänjäseninen johtokunta. Kulttuuriyhdistysten kattojärjestönä Somerolla toimii Someron Kulttuuri ry, joka on yhdesä kaupungin kanssa perustettu kehittämään paikallista kulttuuritoimintaa. Kulttuuri ry:n jäseninä on 17 paikkakuntalaista kulttuuriyhdistystä, jotka edustavat laajasti kulttuurin eri osa-alueita.

Lisätietoja: <http://www.somero.fi/>

3.3 Lusin kyläpalvelupäivä

Heinolassa Lusin kyläkoululla järjestetään alueen ikääntyville viikoittain Lusin kyläpalvelupäivä. Palvelupäivästä Lusin koululla on muodostunut ikäihmisten ja koulun odotettu viikoittainen tapahtuma. Lasten ja ikäihmisten vuorovaikutus tukee koko kylän yhteisöllisyyden kehittymistä. Kyläkoululla tapahtuvaan palvelukokonaisuuteen kuuluu kutsutaksikuljetukset, ruokapalvelu, yhteinen oppitunti/yhdessäoloa lasten kanssa, tilattavat hieronta-, jalkahoitoja ja kampaamopalvelut, diakoniatpalvelut sekä lasten ja vanhusten yhteinen liikuntahetki. Toiminnan kohderyhmänä ovat koti- ja ateriointipalvelun piirissä olevat, joiden yhteystiedot saadaan kunnan kotipalvelusta. Paikallisten yrittäjien tarjoamien palvelujen osalta kohderyhmänä ovat lisäksi kaikki alueella asuvat ikääntyvät henkilöt ja muut maaseudun asukkaat. Lusin kyläpalvelupäivän toteutuksessa ovat mukana mm. Lusin kyläyhdistys, Lusin koulun vanhempainyhdistys, Lusin kyläkoulu, Heinolan kaupunki (ruokapalvelu, kotihoito, tekninen toimi ja sivistystoimi), Heinolan seurakunta ja alueen yrittäjät.

Lisätietoja: http://www.phnet.fi/kylat/Lusin_malli.pdf

Lusin palvelupäivävideo <http://www.phnet.fi/kylat/Lusivideo.wmv>

3.4 Kylätoimintakeskus Kukko Oy

Vuonislahden kyläläisten perustama Kukko Oy - yhtiö hankki lakkautetun kyläkoulun kylän toiminnalliseksi keskuksesi. Keskeisenä toimintana on ruokapalvelutoiminta kylän asukkaille ja matkailijoille sekä tilojen vuokraus erilaisiin opetus-, sivistys- ja harrastustoimintoihin sekä perhejuhliin. Kylätoimintakeskuksessa toimii vuokralaisena kyläseuran toimisto ja kehittämishankkeita, eräitä kurssitoimintoja sekä parturi-kampaaja-, hieroja- ja kosmetologiyrittäjät. Lisäksi Kukko Oy tuottaa matkailuun ja vapaa-aikaan liittyviä kurssi-, leiri-, ruokailu-, ohjelma- ja majoituspalveluita.

Lisätietoja: <http://www.vuonis.net/kukko/Periaate.html>

4 Hyvinvointipalvelut osana paikallisdemokraattisia rakenteita

PARAS-hankkeen myötä syntyneet uudet suurkunnat voivat kuntalaisten niin halutessa siirtää joitakin tehtäviä kunnan osa-alueiden omaehtoiseen hallintaan. Esimerkiksi hyvinvointipalveluissa on mahdollista selvittää, voisiko ns. lähipalveluiden hallinta ja tuottaminen olla pienemmän alueen, esimerkiksi entisen pienen kunnan tai vahvan kylä yhteisön omissa käsissä. Raskaat hallintorakenteet voisivat pysyä keskitetyssä suurkunnassa, samoin erityisasiantuntijuutta vaativat palvelut, mutta hyvinvointipalvelujen ja joidenkin muidenkin toimintojen toiminnallinen valta ja vaikuttaminen olisivat paikallisyhteisöllä.

4.1 Sopimuksellisuus maaseudun palveluaukkojen täydentäjänä

Sopimuksellisuudella tähdätään julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin yhteistoimintaa kehittävään toimintakulttuuriin, jossa palveluiden kysyntään ja tarjontaan vastataan paikallisesti: alueen kunnat, yritykset ja yhdistykset käyvät yhdessä läpi alueen palvelutarpeet ja sopivat työnjaosta niiden hoitamiseksi. Sopimuksellisuuden osapuolia voivat olla niin julkinen sektori, yritykset, kolmannen sektorin toimijat kuin yksittäiset kotitaloudet. Sopimuksellisuudessa on keskeistä tekemättömän työn organisoiminen yhdistämällä työt ja niiden tekijät eli kysynnän ja tarjonnan operoiminen paikallisesti. Sopimuksellisuus on prosessi, joka alkaa havaitusta palvelutarpeesta ja päättyy käytännön yhteistyöhön - sopimukseen.

Sopimuksellisuuden periaatteena on osallistava ja kansalaisyhteiskuntaa vahvistava hajautettu vallankäyttö, jossa valtaa ja vastuuta siirretään julkiselta sektorilta paikalliselle tasolle. Yhteiskunnan ja yksilön vastuun rinnalle nousee yhteisöjen vastuu omasta alueesta ja sen palveluista yli sektorirajojen ja eri toimijoiden yhteistyön kautta. Sopimuksellisuuden erona tavalliseen liiketoimintaan on toiminnan tavoite: kun liiketoiminnassa pää-tavoitteena on voiton luominen yrittäjälle, on sopimuksellisuudessa tavoitteena tarvittavien palvelujen ja työpaikkojen luominen.

Sopimuksellisuus maaseudun hoiva- ja hyvinvointipalveluissa:

- palveluiden tuottaminen tapahtuu alueen vahvuuksien ja tarpeiden pohjalta
- palvelutarpeen arviointi, päätöksenteko ja palvelujen tarjoaminen tapahtuvat kokonaisvaltaisesti ja lähellä asiakasta
- välittäjätaho tuntee paikalliset olosuhteet
- sopimuksellisesti järjestettäviä palveluja voivat olla mm. lasten iltapäivähoito, kotien siivouspalvelut, vanhusten kotihoito, vanhusten pienkodit, asiointipalvelut, asiointiliikenne, liikuntapalvelut, turvallisuusratkaisut, ruoka- ja ateriapalvelut
- palvelutarpeisiin vastaaminen edellyttää myös monialaisten palveluiden kehittämistä: yhteisötalonmiehet, asiointiliikennesovellukset, liikkuvat monialapalvelut, palvelukeskustoiminta

Lisätietoa:

www.sopimuksellisuus.info/Vastuuta, vuorovaikutusta ja välittämistä. Sopimuksellisuuskäsikirja.

www.maaseutupolitiikka.fi/files/989/Vastuuta_vuorovaikutusta_ja_valittamista.pdf sekä Selvitys kuntien yhteistoiminnasta kulttuuri-, liikunta- ja nuorisoalan kolmannen sektorin kanssa hyvinvointipalvelujen tarjoamisessa. www.kolmaslahde.fi/images/stories/kunnat_ja_kolmassektori_2010.pdf

4.2 Alueelliset toimielimet

Etenkin kuntaliitoksen yhteydessä nousee usein esille kysymys kunnan osien elinvoimaisuudesta ja palvelujen käyttäjien vaikutusmahdollisuuksista. Eräs ratkaisu tilanteeseen on alueellisen toimielimen perustaminen. Alueellisen toimielimen tavoitteena on edistää vuorovaikutusta asukkaiden ja kunnan välillä. Alueellinen toimielin voi olla kuntalain määrittelyn mukainen monijäseninen kunnan viranomaisena, kuten lautakunta tai toimikunta, jolle voidaan siirtää myös toimivaltaa. Virallisten toimielinten lisäksi kunnassa voi olla vapaamuotoisia apu- ja valmisteluelimiä ilman muodollista toimielimen asemaa. Vapaamuotoisille elimille ei voida siirtää toimivaltaa tehdä

kuntalaisia koskevia päätöksiä. Vapaamuotoisen alueellisen elimen nimi voi olla esimerkiksi alueneuvottelukunta tai kylien neuvottelukunta.

Aluetoimielimen keskeinen tehtävä on turvata asukkaiden mahdollisuudet vaikuttaa lähipalveluihinsa ja asuinympäristönsä kehittämiseen - aluetoimielin on siis asukkaiden yhteys kunnan päättäviin elimiin. Alueellisen toimielimen toiminnassa olennaista on etupainotteisuus eli se, että asukkailla on mahdollisuus osallistua päätöksentekoon jo varhaisessa suunnitteluvaiheessa. Alueelliset toimielimet vaikuttavat oman asiantuntemuksensa kautta muun muassa palvelujen ja asuinalueiden kehittämiseen. Aluetoimielin myös koordinoi kunnan rahoitusta alueen kehittämiseksi. Kiteytetysti aluetoimielimen tehtävät ovat seuraavat:

- edistää ja seurata alueen kehittämistä
- seurata ja kehittää palvelujen toimivuutta, saatavuutta ja laatua tekemällä esityksiä ja antamalla lausuntoja
- osallistua kunnan talousarvion valmisteluun lausunnoin ja esityksin
- tukea ja koordinoida asukastoimintaa sekä asukkaiden järjestö-, vapaa-aika-, kulttuuri- ja kylätoimintaa
- toimia yhdistysten ja yritysten asioiden eteenpäin viejänä
- rakentaa verkostoja ja toimia eräänlaisen "lobbarina" tavoitteidensa saavuttamiseksi
- jakaa esimerkiksi jonkun tietyn sektorin yleis- ja kohdeavustuksia
- toimia alueen tiedottajana, esimerkiksi julkaisemalla tapahtumakalenteria, ylläpitämällä omia internet-sivuja tai varaamalla paikallislehdestä oma osasto ilmoitusten jättämiseen

Aluetoimielimien ns. budjettivalta vaihtelee. Useimmiten lautakunnan budjetti on suhteellisen pieni kunnan muihin lautakuntiin verrattuna. Kun toimielimen budjettivalta on pieni, syntyy sen vaikuttavuus aktiivisesta toiminnasta.

Lisätietoja:

www.kunnat.net/k_perussivu.asp?path=1;29;348;4827;58683;123854;123860

4.3 Aluelautakunta ja kunnanosabudjetti - Yläkemijoen malli

Maaseutututkijoiden hahmottamassa uudentyyppisessä aluelautakuntamallissa on perinteisiin lautakuntiin ja toimikuntiin verrattuna vahvempi toimivalta aluetta koskevissa asioissa. Aluelautakunnille voidaan delegoida kunnallista päätösvaltaa verovarojen käyttöön ja palvelujen järjestämiseen liittyen. Aluelautakuntamallissa kohtaavat suora kansalaislähtöinen demokratia ja kunnan perinteinen edustuksellinen demokratia. Esitykset aluelautakuntien edustajista tehdään avoimissa kansalaiskokouksissa, mutta lopullisen valinnan tekevät kunnanvaltuustot, jotka voivat käyttää nimityksissä myös poliittista harkintaa.

Merkittävin suomalainen aluelautakunta toimii Rovaniemellä Yläkemijoen alueella, jossa asuu 1200 ihmistä. Yläkemijoelle on perustettu aluelautakunta 1990-luvun alussa vapaakuntakokeilun yhteydessä. Ehdokkaat sen jäseniksi asetetaan kansalaiskokouksissa, jotka järjestetään toimialueen yhdeksässä kylässä. Kustakin kylästä on aluelautakunnassa yksi edustaja. Rovaniemen kaupunginvaltuusto nimittää aluelautakunnan aina vaalikaudeksi kerrallaan. Yläkemijoen aluelautakunnalla on noin 1,8 miljoonan euron vuosibudjetti, joka on irrotettu Rovaniemen kaupungin budjetista. Se huolehtii asioista, jotka liittyvät päivähoitoon, perusopetukseen, kulttuuriin, nuorisoon, kirjastoon, eläkeläisten avopalveluihin, terveysneuvontaan, kotipalveluun sekä elinkeinojen kehittämiseen.

Lisätietoja:

Katajamäki, Hannu Suurkuntien maaseutualueet edellyttävät uudenlaista paikallista hallintaa. Maaseudun uusi aika -lehti 3/2009.

<http://www.mua.fi/lehti.html#> sekä

http://www.ylakemijoki.fi/Ylakemijoki/Suomeksi/Alueen_palvelut/Aluelautakunta.iw3

4.4 Kunnan ja kylien kiinteä sopimusmenettely - kylä- ja kotiseutuneuvostot

Maaseutututkijoiden ja -kehittäjien piirissä on esitetty kylä- ja kotiseutuneuvoston tai neuvottelukunnan mallia, joka synnyttäisi kiinteän sopimusmenettelyn kunnan ja kylien välille. Mallin tavoitteet ovat samat kuin aluelautakuntamallissa - asukasvaikuttamisen ja lähidemokratian turvaaminen ja vahvistaminen suurkunnissa. Ero aluelautakuntamalliin on paikallisen hallinnon tapa. Kun aluelautakunnat perustetaan kunnan ohjauksessa, tapahtuu kylä- ja kotiseutuneuvoston edustajien valinta suoran demokratian kautta kansalaislähtöisesti kansalaisaktiiveista.

Kunnan ja kylien välisellä sopimusmenettelyllä kunta myöntää rahaa, vaikkapa viisi prosenttia kunnan budjetista, kylien käyttöön. Kyläasiamies valmistelee sopimusmenettelyä kunnan kanssa. Kylien kehittämistä tukevat lisäksi EU- ja kansalliset projektirahat sekä yksityinen rahoitus.

Lisätietoja:

http://www.seinajoki.fi/ajankohtaista/tiedotteet/proffat_hannu_katajama-ki_ja_eero_uusitalo_puhuivat_asukasvaikuttamisesta_ja_lahidemokratiasa.html

5 KAMPA-tavoitteita tukevia ajattelumalleja

5.1 Green Care

Green Care -käsitteellä (Green Care, Farming for Health, Social Farming, Care Farms) tarkoitetaan maatilojen ja maaseudun resurssien - eläinten, kasvien, puutarhan, metsän, maiseman ja maatalon töiden - hyödyntämistä ihmisten henkisen ja fyysisen hyvinvoinnin ja elämänlaadun edistämiseksi. Maatiloilla sijaitsevien hoivayritysten yhteydessä voidaan puhua myös hoivamaataloudesta. Hyvinvointipalveluiden tuottaminen maatilaympäristöissä voidaan nähdä sosiaalisena innovaationa, joka tuottaa lisäarvoa yksilön tai yhteiskunnan hyvinvoinnille, terveydelle ja palvelujen järjestämiselle. Se vastaa myös maatalouden rakennemuutokseen, jonka seurauksena maataloudelle on etsittävä rinnakkaisia ja korvaavia elinkeinoja. Green Care -palvelukonsepti tarjoaa uusia toimeentulomahdollisuuksia maatiloille ja maaseutuyrityksille. Maatilat tarjoavat monipuolisia fyysisiä, sosiaalisia ja kulttuurisia puitteita hyvinvointipalvelujen tuottamiselle: lasten, nuorten ja vanhusten sosiaalipalveluille (päiväkodit, perhekodit, hoivakodit) ja erityisryhmien kuntoutuspalveluille (eläinavusteinen kuntoutus, puutarhaterapia). Maatilat voivat toimia myös sosiaalisina yrityksinä työllistämällä vammaantuneita ja sosiaalisesti syrjäytyneitä.

Lisätietoja:

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä, Hyvinvointipalvelut -teemaryhmä, Green care.

www.maaseutupolitiikka.fi/teemaryhmat/hyvinvointipalvelut/green_care

Green care - terveyttä ja hyvinvointia maatilalta. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus (2009), www.mtt.fi/met/pdf/met141.pdf

5.2 Maaseudun logistiikan kehittäminen

Lähilogistiikkayrittäjäyys -hankkeessa on etsitty malleja ja tietoa yhden palvelu- tai tuotekokonaisuuden liikkuvien ratkaisujen, monipalveluautojen

sekä erilaisten joukkoliikennematkaisu- ja palvelumalleina on kokeilta mm. ruokaostosten toimittamista kotiin.

Lisätietoja:

<http://www.kunnat.net/attachment.asp?path=1;55264;122868;354;50781;155820> sekä SEULO-kauppakassipalvelut
<http://ruokakassi.seulo.fi/ruokakassi/Ruokakassi.html>

5.3. Kyläkoulut ja -talot monipalvelukeskuksina

Kyläkoulujen lakkautukset ja lähipalveluiden tarve on saanut monet kylät ja kyläläiset toimimaan itse palveluiden tuottamiseksi. Kyläkoulujen tai kylätalojen yhteyteen on tuotettu aktiivisten kyläläisten toimesta palveluja, joita kylissä tarvitaan. Tällaisia palveluja ovat erityisesti lapsille ja vanhuksille suunnatut palvelut kuten lasten päivähoito, ruokapalvelu ja erilaiset vanhuspalvelut. Samalla kyläkoulu tai -talo tarjoaa toimitiloja myös pienyrityksille (esimerkiksi kampaaja, hieroja) ja julkisten palveluiden (esimerkiksi terveydenhoitajan vastaanotto) joustavalle tuottamiselle.

Lisätietoja:

Hyvinvointia ja lähipalveluja maaseudulle. Kyllikki - kyläkouluista monipalvelukeskuksia - hanke. Loppuraportti 2007.
http://www.phnet.fi/kylat/Kyllikki_loppuraportti.pdf

5.4 Lähipalvelut maaseudulla

Kuntaliiton malleja lähipalvelujen järjestämisestä mm. hallintorajat ylittävinä palveluina, kumppanuutena eri toimijoiden kesken, ostopalveluina yrityksiltä ja yhteisöiltä sekä yhteispalveluina.

Lisätietoja:

<http://hosted.kuntaliitto.fi/intra/julkaisut/pdf/p090312140600M.pdf>

KAMPA-hanke

Kokkolan yliopistokeskus Chydenius
www.chydenius.fi/kampa

Hankkeen vastuullinen johtaja Aila-Leena Matthies
Projektitutkijat Mari Kattilakoski ja Niina Rantamäki
s-posti muotoa.etunimi.sukunimi@chydenius.fi

Hankkeen rahoittajat: Maa- ja metsätalousministeriö Maaseutupoli-
tiikan yhteistyöryhmän suosituksesta, Keski-Pohjanmaan liitto, Kok-
kolan kaupunki ja Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
KOKKOLAN YLIOPISTOKESKUS
CHYDENIUS

